

KNIŽNICE AKO CENTRÁ CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA V KONTEXTE NOVÉHO ZÁKONA

MGR. IVETA BABJAKOVÁ

The paper addresses topics related to education in the context of the new *Act on Adult Education*, which came into effect on 1st January 2025. The author analyses the relevant changes in the lifelong learning system, especially as they affect informal education provided in libraries. The article highlights the importance of libraries as centres for community education and of accredited educational programmes. It emphasises the need for them to adapt to the new conditions and respond effectively to the ongoing evolution of users' needs to strengthen their role in the lifelong learning process.

Keywords: *Act on Adult Education*, lifelong learning, informal education, community education, accredited educational programmes, library adaptation

iveta.babjakova@vkmk.sk

Verejná knižnica Mikuláša Kováča

www.vkmk.sk

Kvalita vzdelávacej politiky je kľúčom ku kvalitnému vzdelávaciemu systému, ktorý priamo ovplyvňuje výkon vzdelávacieho procesu aj v oblasti neformálneho vzdelávania. Z legislatívneho hľadiska na Slovensku upravuje neformálne vzdelávanie viacero zákonov, vyhlášok a strategických dokumentov.

VZDELÁVANIE DOSPELÝCH

Národná rada Slovenskej republiky dňa 30. októbra 2024 schválila vládny návrh **zákona č. 292/2024 Z. z. o vzdelávaní dospelých** a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon sa stáva kľúčovým národným dokumentom pre oblasť neformálneho vzdelávania.

V dôvodovej správe sa uvádza, že nový zákon nahrádza zákon č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov a predstavuje modernú právnu úpravu vytvárajúcu vhodné podmienky pre efektívny, moderný a praktický systém celoživotného vzdelávania (*Dôvodová správa 2024a, 2024b*).

Nový zákon o vzdelávaní dospelých upravuje:

- Slovenský kvalifikačný rámec,
- Národnú sústavu kvalifikácií,
- certifikáciu vzdelávacích inštitúcií,
- akreditáciu vzdelávacích programov,
- systém overovania vzdelávacích výstupov vrátane majstrovských skúšok,
- individuálne vzdelávacie účty.

Od 1. januára 2025 zákon upravuje systém celoživotného vzdelávania, ktorý pozostáva z:

- formálneho vzdelávania,
- neformálneho vzdelávania,
- informálneho učenia sa (§ 2).

Formálne vzdelávanie zahŕňa výchovu a vzdelávanie v školách zaradených do siete škôl, štúdiu na vysokých školách a vzdelávanie v akreditovaných programoch (§ 3).

Neformálne vzdelávanie je organizované a uskutočňované prostredníctvom iných plánovaných činností, ktoré umožňujú získanie, doplnenie, rozšírenie alebo prehĺbenie kvalifikácie, kľúčových kompetencií, základných, digitálnych alebo zelených zručností a tiež uspokojenie záujmov jednotlivcov (§ 3 ods. 4).

Informálne učenie sa je individuálne, vzniká výsledkom neplánovaných, neštruktúrovaných a nezámerých činností (§ 3 ods. 4 a § 4 ods. 1).

Vzdelávanie dospelých sa podľa zákona člení na:

- formálne vzdelávanie – vedie k získaniu stupňa vzdelania a kvalifikácie;
- neformálne vzdelávanie vo vzdelávacom programe zamerané na:
 - získanie, obnovenie, rozšírenie alebo prehĺbenie digitálnych či zelených zručností;
 - uspokojenie záujmov, zapájanie sa do života spoločnosti a rozvíjanie osobnosti a zručností;
 - získanie mikroosvedčenia;
- informálne učenie sa – vedie k obnoveniu, rozšíreniu alebo prehĺbeniu kvalifikácie potrebnej na výkon odbornej činnosti;
 - umožňuje získať, obnoviť, rozšíriť alebo prehľbiť základné zručnosti, prípadne kľúčové kompetencie;
 - rozvíja digitálne alebo zelené zručnosti;
 - slúži na uspokojenie záujmov jednotlivcov vrátane zapájania sa do života spoločnosti a podporuje osobnostný rozvoj v súlade s princípmi aktívneho starnutia (*Zákon č. 292/2024 Z. z. o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov 2024*).

Vzdelávania dospelých sa môže zúčastniť fyzická osoba, ktorá dovŕšila vek najmenej 16 rokov.

Vzdelávacia inštitúcia v systéme celoživotného vzdelávania môže byť škola zaradená v sieti, vysoká škola, právnická osoba alebo fyzická osoba (podnikateľ), ktorá má vzdelávanie a s ním súvisiace činnosti ako predmet podnikania. Tieto inštitúcie môžu poskytovať akreditované alebo neakreditované vzdelávacie programy.

Overovanie vzdelávacích výstupov neformálneho vzdelávania alebo informálneho učenia sa zahŕňa identifikáciu, dokumentáciu, hodnotenie a vydanie dokladu o vyhodnotení vzdelávacích výstupov. Dokumentácia spočíva v tvorbe portfólia a hodnotenie predstavuje posúdenie súladu portfólia s hodnotiacim štandardom. Výsledkom overovania a vyhodnotenia je doklad o kvalifikácii alebo doklad o nadobudnutých vzdelávacích výstupoch.

Národná sústava kvalifikácií je verejný register, respektíve zoznam kvalifikácií v Slovenskej republike, ktorý je zverejnený na webovej stránke Aliancie sektorových rád a obsahuje opisy prostredníctvom kariet kvalifikácií.

Overovanie vzdelávacích výstupov získaných neformálnym vzdelávaním alebo informálnym učením sa môže viesť k získaniu profesijnej kvalifikácie, ktorú možno dosiahnuť:

- absolvovaním akreditovaného programu a skúšky,
- uznaním časti štúdia,
- čiastočným uznaním portfólia a skúškou,
- alebo uznaním portfólia v celom rozsahu.

Profesijná kvalifikácia s prívlastkom „majster“ sa získava:

- úspešným absolvovaním majstrovskej skúšky,
- čiastočným uznaním portfólia a skúškou,
- alebo uznaním portfólia.

Individuálny vzdelávací účet je mechanizmus, prostredníctvom ktorého štát alebo zamestnávateľ uhrádza náklady na vzdelávanie osôb starších ako 16 rokov. Účet umožňuje úhradu nákladov na vzdelávanie v oblasti základných, digitálnych a zelených zručností, kariérové poradenstvo, získavanie kvalifikácie a overovanie vzdelávacích výstupov.

Kariérové poradenstvo pre dospelých je služba, ktorá podporuje rozvoj kariéry a rozhodovanie v súvislosti so vzdelávaním a uplatnením na trhu práce. Do registra poskytovateľov kariérového poradenstva sa zapisujú fyzické osoby s príslušnou kvalifikáciou.

Vzdelávanie dospelých môže financovať účastník, zamestnávateľ, štát alebo Európska únia. Ministerstvo školstva môže poskytovať dotácie právnickým osobám na podporu a rozvoj vzdelávania dospelých (*Zákon č. 292/2024 Z. z. o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov* 2024).

NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE V KNIŽNICIACH

Memorandum o celoživotnom vzdelávaní (2000) popri formálnom a informálnom vzdelávaní (učení sa) vymedzuje aj pojem neformálneho vzdelávania (*non-formal learning*). Tento spôsob vzdelávania prebieha mimo tradičných vzdelávacích inštitúcií a odborného tréningu. Po jeho ukončení sa zvyčajne nezíska oficiálny certifikát, preto ho môžu poskytovať aj prostredníctvom inštitúcií, ktoré boli založené s cieľom doplniť formálny vzdelávací systém. Stotožňuje

me sa s názormi autorov, ktorí v tomto rámci uznávajú postavenie knižníc ako vzdelávacích inštitúcií (Čornaničová 2014, 2011).

V rámci neformálneho vzdelávania možno vymedziť záujmové vzdelávanie dospelých ako súčasť ďalšieho vzdelávania. To zahŕňa edukačné, poznávacie, rekreačné a ďalšie dlhodobé či jednorazové aktivity vykonávané dospelými mimo pracovného času (Veteška 2016a). Tieto aktivity slúžia na zmysluplné využitie voľného času a umožňujú ľuďom získať vedomosti a schopnosti mimo školského vzdelávania (napríklad aj v priestoroch knižníc) a môžu prebiehať individuálne alebo v skupinách. Práve tu vzniká priestor na komunitné vzdelávanie v knižniciach na Slovensku. Veteška (2016a) zároveň uvádza, že k hlavným funkciám záujmového vzdelávania dospelých patrí sebazdokonaľovacia, vzdelávacia, relaxačná, kompenzačná, popularizačná, sociálno-integračná a adaptačná funkcia. Záujmové vzdelávanie dospelých vytvára nenahraditeľný priestor pre kultiváciu osobnosti, predovšetkým prostredníctvom zmysluplného realizovania individuálnych záujmov. Zároveň formuje osobnosť človeka a jeho hodnotovú orientáciu.

VÝZNAM KNIŽNÍC AKO VZDELÁVACÍCH CENTIER

Knižnice sa stávajú dôležitými vzdelávacími centrami, ktoré podporujú formálne aj neformálne vzdelávanie (*Koncepcie rozvoje knižníc* 2020). Prostredníctvom digitálnych technológií môžu ponúkať širokú škálu vzdelávacích programov a zdrojov, prispôbených potrebám rôznych skupín používateľov. Táto úloha je kľúčová pre rozvoj vedomostnej spoločnosti. Autori zaoberajúci sa predloženou problematikou zhodne uvádzajú, že knižnice sú vhodnými inštitúciami, pretože:

- sú ľahko dostupné,
- disponujú technológiami a prístupom na internet,
- sú vo všeobecnosti vnímané ako dôveryhodné a nápomocné inštitúcie (napr. Bertot, McClure, Jaeger a Ryan 2006).

Knižnice zohrávajú dôležitú úlohu najmä v oblasti záujmového vzdelávania dospelých. Toto vzdelávanie sa zameriava na osobnostný rozvoj a efektívne využitie voľného času. Knižnice ako vzdelávacie centrá tak ponúkajú rôzne programy a zdroje informácií pre rozmanité cieľové skupiny používateľov. Ich dostup-

nosť, technologické vybavenie a dôveryhodnosť ich predurčujú na to, aby boli aktívnymi centrami komunitného vzdelávania. Práve na túto oblasť je potrebné upriamiť pozornosť.

IMPLEMENTÁCIA AKREDITOVANÝCH VZDELÁVACÍCH PROGRAMOV V KNIŽNICIACH

V prípade, že knižnica plánuje poskytovať akreditované vzdelávacie programy s inovatívnymi prístupmi, je nevyhnutné oboznámiť sa so zákonom č. 292/2024 Z. z. a vykonávacími predpismi ministerstva školstva uvedenými v paragrafe 34. Zákon o vzdelávaní obsahuje tieto požiadavky:

- knižnica je povinná dodržiavať systém zabezpečovania kvality (§ 11 ods. 1 písm. a);
- je povinná oznamovať ministerstvu školstva zmeny v názve a sídle, začiatok vzdelávacieho programu a ďalšie skutočnosti (§ 11 ods. 1 písm. b, d; § 16 ods. 1 písm. d, f);
- musí poskytovať údaje do registrov ministerstva školstva (§ 11 ods. 1 písm. c; § 16 ods. 1 písm. e);
- môže využívať individuálne vzdelávacie účty na úhradu nákladov spojených so vzdelávaním (§ 26 ods. 1);
- vzdelávanie dospelých sa môže organizovať aj v inom ako v štátnom jazyku, ak je to odôvodnené (§ 9 ods. 3).

Najprv je potrebné, aby knižnica požiadala o certifikáciu ako vzdelávacia inštitúcia a preukázala existenciu systému zabezpečovania kvality (§ 10). Následne môže knižnica podať žiadosť o akreditáciu konkrétneho vzdelávacieho programu, ktorá musí obsahovať údaje požadované ministerstvom školstva. Po zápise programu do registra akreditovaných vzdelávacích programov môže knižnica tento program vykonávať. Akreditácia je neprenosná a platí päť rokov (§ 13, § 14, § 34).

Zákon o vzdelávaní dospelých stanovuje nasledovné požiadavky na vzdelávací program:

- musí ísť o ucelený program určovania, napĺňania a overovania cieľov, obsahu, metód a foriem vzdelávania a jeho hodnotenia, organizácie a riadenia;
- program sa môže členiť na moduly;
- musí byť v súlade s *Národnou sústavou kvalifikácií* a reagovať na potreby trhu práce;

- musí obsahovať kvalifikačné a hodnotiace štandardy v súlade s *Národnou sústavou povolání*;
- musí zohľadňovať vzdelávacie výstupy – vedomosti, zručnosti a kompetencie nadobudnuté v priebehu vzdelávania;
- musí obsahovať požiadavky na odborného garanta a lektora (*Zákon č. 292/2024 Z. z. o vzdelávaní dospelých*).

Overovanie vzdelávacích výstupov je v zákone č. 292/2024 Z. z. upravené nasledovne:

- Vzdelávanie v akreditovanom vzdelávacom programe sa ukončuje záverečnou skúškou (§ 15 ods. 1, 3).
- Záverečnou skúškou sa overujú vedomosti, zručnosti a schopnosti v rozsahu akreditovaného vzdelávacieho programu (§ 15 ods. 3).
- Úspešný absolvent získa osvedčenie o absolvovaní akreditovaného vzdelávacieho programu (§ 15 ods. 8).
- Na overovanie vzdelávacích výstupov je potrebná autorizácia, ktorú udeľuje ministerstvo školstva (§ 17 ods. 1, 5, 6).

KNIŽNICE AKO POSKYTOVATELIA MIKROOSVEDČENÍ

V súlade so zákonom môže knižnica poskytovať vzdelávacie programy vedúce k získaniu mikroosvedčenia, ak sú splnené nasledujúce podmienky:

- vzdelávací program má rozsah najmenej 25 vyučovacích hodín;
- na poskytovanie programu je potrebný súhlas vysokej školy, strednej školy alebo národného garanta;
- ministerstvo školstva zapíše knižnicu do registra vzdelávacích inštitúcií oprávnených poskytovať vzdelávanie vedúce k získaniu mikroosvedčenia. Tento zápis je platný 5 rokov (§ 8 ods. 1).

INOVATÍVNE PROGRAMY A ICH PREPOJENIE S PRAXOU

Inovatívny vzdelávací program by mal reflektovať aktuálne trendy a potreby trhu práce. Zákon kladie dôraz najmä na:

- podporu rozvoja digitálnych a zelených zručností (§ 18 ods. 4, 9 ods. 4);
- poskytovanie celoživotného vzdelávania so zamera-

- ním na osobnostný rozvoj a spoločenské uplatnenie;
- prepojenie vzdelávacieho systému s trhom práce s cieľom vytvoriť efektívny komunikačný kanál medzi vzdelávacími inštitúciami a zamestnávateľmi.

ZÁVER

Komunitné vzdelávanie je neoddeliteľnou súčasťou neformálneho vzdelávania a zároveň integrálnou zložkou konceptu celoživotného vzdelávania. Z tohto dôvodu vzniká potreba analyzovať súvislosti a mož-

nosti uplatnenia neformálneho, prípadne komunitného vzdelávania v rôznych kultúrnych centrách alebo inštitúciách.

Pozornosť je sústredená najmä na to, ako môžu knižnice efektívne reagovať na dynamicky sa meniace vzdelávacie potreby komunity a zároveň inovatívnym spôsobom poskytovať akreditované vzdelávacie programy v súlade so zákonom o vzdelávaní dospelých, ktorý nadobudol účinnosť 1. 1. 2025. Týmto prístupom knižnice posilňujú svoju úlohu ako kľúčové inštitúcie v procese neformálneho a komunitného vzdelávania.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BERTOT, John C.; Charles R. McCLURE; Paul T. JAEGER a Joe RYAN. 2006. *Public Libraries and the Internet 2006: Study Results and Findings*. Tallahassee: Information Use Management and Policy Institute.
- ČORNANIČOVÁ, Rozália. 2014. Miestne kultúrno-osvetové zariadenia z aspektu inštitucionalizácie kultúrno-osvetovej činnosti. In: *ActaAndragogica 4*. Univerzita Komenského v Bratislave, s. 161 – 170.
- ČORNANIČOVÁ, Rozália. 2011. Kultúrno-osvetová andragogika. In: *Actaandragogica 2*. Univerzita Komenského v Bratislave, s. 37 – 57.
- Dôvodová správa zákona o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov – osobitná časť. 2024a. Online. Bratislava: Národná rada SR. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=551227>. [zobrazené 2025-03-20].
- Dôvodová správa zákona o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov – všeobecná časť. 2024b. Online. Bratislava: Národná rada SR. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=551226>. [zobrazené 2025-03-20].
- Koncepcie rozvoje knihojen v České republice na léta 2021 – 2027 s výhledem do roku 2030: Knihovny – pilíře občanské společnosti, vzdělanosti a kultury. 2020. Online. Praha: Ministerstvo kultury ČR. Dostupné na: <https://mk.gov.cz/metodiky-a-koncepcie-cs-345>. [zobrazené 2025-03-20].
- Memorandum o celoživotnom vzdelávaní sa: Pracovný materiál Európskej komisie. 2000. Online. Brusel: Komisia európskych spoločenstiev. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/files/2607_2000_memorandum_o_celozivotnom_vzdelavani.pdf. [zobrazené 2025-03-20].
- Veteška, Jaroslav. 2016a. *Přehled andragogiky*. Praha: Portál.
- Zákon č. 292/2024 Z. z. Zákon o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov. 2024. Online. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR. Dostupné na: https://static.slov-lex.sk/pdf/SK/ZZ/2024/292/ZZ_2024_292.pdf. [zobrazené 2025-03-20].